

## QADIMGI RIM HAMMOMLARI

Mohichehra G'ulomova

Buxoro Davlat Universiteti 2-kurs magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21996021>

### ANNOTATSIYA.

Ushbu tezisdagi qadimgi Rim hammomlarining ahamiyati, ijtimoiy hayotdagi o'rni haqida ma'lumot berilgan. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, qadimgi Rim termalari nafaqat gigiyenik maqsadlarga xizmat qilgan, balki jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotida markaziy o'rin tutgan muhim institut bo'lgan. Tezisdagi hammomlarning yunon cho'milish madaniyatidan ta'sirlangani haqidagi ilmiy nazariyalar, arxeologik topilmalar asosida hammomlardan turli ijtimoiy qatlam vakillarining foydalanish xususiyatlari tahlil qilingan. Ish G. Fagan, A.M. Uitmor, J.U. Ring kabi tadqiqotchilarning ilmiy manbalariga asoslangan holda yozilgan.

**Kalit so'z.** Termalar, gigiyena, ijtimoiylashuv, gipokaust, frigidarium, tepidarium, caldarium, balaneylar, spa madaniyati.

### ABSTRACT.

This thesis provides information on the significance of ancient Roman baths and their role in social life. The relevance of the study lies in the fact that ancient Roman thermae served not only hygienic purposes but also functioned as important institutions that occupied a central place in the social, economic, and political life of Roman society. The thesis examines scholarly theories concerning the influence of Greek bathing culture on Roman baths and analyzes, on the basis of archaeological findings, the patterns of bathhouse use among representatives of different social strata. The study is based on the scholarly works of researchers such as G. Fagan, A. M. Whitmore, and J. U. Ring.

**Keywords:** thermae, hygiene, socialization, hypocaust, frigidarium, tepidarium, caldarium, balnea, spa culture.

**Kirish.** Qadimgi Rim hammomlarining aniq kelib chiqishi hanuzgacha sirlicha qolmoqda va bu borada taxminan oltita turli nazariya ilgari surilgan. **[1.]** Eng keng tarqalgan nazariyaga ko'ra, yunonlar rimliklarni miloddan avvalgi III asr oxirlarida cho'milish madaniyati bilan tanishtirgan, yoki hech bo'lmaganda, Yunoniston madaniyati Rim imperiyasida ushbu an'ananing rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. **[2.]** Jamoat hammomlarida cho'milish yunon madaniyatining bir qismi bo'lgan. Bunday joylar sport inshootlarida, gimnaziya va palestralarda hamda maxsus tashkil etilgan, isitilgan suvli jamoat hammomlarida (balaneylar) mavjud bo'lgan. **[3.]** Gigiyenik va ijtimoiy markaz sifatida faoliyat yuritgan jamoat hammomlari Rim dunyosidagi eng muhim jamoat joylaridan biri bo'lgan. Garchi qadimgi yozma manbalar olimlarga jamoat hammomlarining ijtimoiy muhiti haqida ma'lum darajada tasavvur beradigan bo'lsa-da, bu manbalar asosan yuqori tabaqaga mansub erkaklar tomonidan yozilganligi sababli, ayollar, bolalar va quyi ijtimoiy qatlam vakillarining faoliyati haqida juda kam ma'lumot beradi. Natijada, olimlar qadimgi rimliklar hayotida hammomlarning ijtimoiy roli haqida faqat qisman tasavvurga ega.

“Artefaktlarni muayyan faoliyatlar va ijtimoiy guruhlar bilan bog'lagach, men 13 ta birlamchi hammom majmuasidagi topilmalarni tahlil qilib, qanday faoliyatlar amalga oshirilgani, ular qayerda sodir bo'lgani, shuningdek, har bir hammomdan foydalangan kishilarning jinsi, yoshi va ijtimoiy tabaqasini aniqladim. Ikkilamchi topilmalar majmualari bilan tasdiqlangan ushbu artefaktlar Rim hammomlari haqidagi hozirgi ilmiy qarashlarning

ko'pini tasdiqladi. Jumladan, ijtimoiy mavqeni namoyish etish, ovqatlanish va ichish kabi faoliyatlarning muhim o'rin tutgani aniqlandi. Bundan ham muhimi, artefaktlar hammomlarda amalga oshirilgan faoliyatlar haqida yangi ma'lumotlarni ochib berdi. Jumladan, mato bilan ishlash va tibbiy muolajalar, shuningdek, hammom xonalaridan foydalanish usullari — bir xonaning bir nechta maqsadda ishlatilishi hamda harbiy hammomlarda ayollar va bolalarning mavjudligi haqida yangi dalillar aniqlandi.” [4.]

Juda kam sonli kishilargina o'z uylarida shaxsiy hammom qurish yoki undan foydalanish imkoniyatiga ega edi. Shu sababli, ko'pchilik rimliklar uchun jamoat hammomlariga borish gigiyenik ehtiyoj hisoblangan.

Biroq qadimgi yozma manbalarda hammomlarning sog'liq uchun foydasiga qanchalik e'tibor berilgan bo'lsa, ularning ijtimoiy muhiti va jamiyatdagi o'rniga ham shunchalik katta e'tibor qaratilgan. Shu sababli hatto eng badavlat rimliklar, jumladan, ba'zan imperatorlarning o'zlari ham vaqti-vaqti bilan jamoat hammomlariga tashrif buyurgan. Jamoat hammomlarida rimliklar biznes kelishuvlarini amalga oshirganlar, farzandlarini ijtimoiy muhitga moslashtirganlar, o'z boyliklarini namoyish etganlar hamda eng so'nggi g'iybat va yangiliklardan xabardor bo'lganlar.

Rim tarixchisi Marselin keltirgan ma'lumotlarga ko'ra, termalar o'zlari egallab turgan maydon bo'yicha uncha katta bo'lmagan shahar bilan raqobatlasha oladigan darajada bo'lgan. Katta terma 12 ga maydonni egallashi mumkin bo'lgan. Gap shundaki, termalar faqatgina hammom binolari bo'lib qolmay, balki ular jamoatchilik uchun madaniy, sport, hordiq chiqarish va ko'ngil ochish joylari hisoblangan. Termalar xalq orasida shunchalik mashhur bo'lganki, hokimiyat tepasiga kelgan har bir imperator (o'sha paytlarda juda tez-tez taxt almashish bo'lib turgan), xalqning oliyjanoblighi va xayrixohligini oshirish maqsadida, yangi hamda oldingilaridan kattaroq va ko'rkamroq termalar qurdirgan.[5.] Ilk imperiya davridagi Rim hammomlari me'moriy va texnologik rivojlanishlarning ilg'or markazida bo'lgan. Shu sababli ularni o'z holicha ham juda qiziqarli tadqiqot obyekti sifatida o'rganish mumkin. Gumbazsimon tomalar, gumbazlar va katta derazalar dastlab aynan shu hammomlarda uchragan. Shuningdek, yunon me'moriy orderlari birinchi marta Rim gumbazli konstruksiyalari bilan shu inshootlarda uyg'unlashtirilgan.

Gipokaustlar ( **pol ostidan isitish tizimi**) esa katta xonalarni isitish uchun ishlab chiqilgan va qo'llanilgan. Hatto ular ulkan imperator hammomlariga xos bo'lgan katta xonalar majmualarini birgalikda isitish imkonini bergan. Mazkur hammomlarning bir nechta xonalarida katta derazalar mavjud bo'lganligi borasida hech qanday bahs-munozara yo'q. Bu derazalar janubga qaragan bo'lib, kunning katta qismida, ayniqsa tushdan keyingi dastlabki soatlardan quyosh botishigacha, quyoshning to'g'ridan-to'g'ri nurlarini qabul qilgan. Aynan shu vaqtlar rimliklar uchun hammomga borishning eng mashhur paytlari bo'lgan. Ushbu xonalar, aslida, imperiyaning ko'plab hududlarida ushbu davrda qurilgan Rim hammomlari uchun xos bo'lgan. [6.]

Rimliklar hammomi bir necha xonadan iborat: frigidarium (sovuq xona), tepidarium (iliq xona), caldarium (issiq bug'li xona) kabilarga bo'lingan. Bu bugungi kundagi basseyn-sauna-jakuzi ketma-ketligiga o'xshaydi. [7.] Rimliklar hozirgi kundagi sovunlar o'rniga teriga zaytun moyi surtishgan so'ngra strigil degan maxsus metal qirg'ich bilan moy va kirlarni qirib tashlashgan. Gipokaust tizimi orqali tashqaridagi o'choqlar qullar tomonidan yoqilgan, issiq havo pol ostidan va devor ichidagi bo'sh naychalar orqali yuqoriga ko'tarilgan. Qizitilgan

pollarda yurish uchun esa maxsus yog'och taglikli poyabzallardan foydalanishgan. Bu sandal "soleae" deb nomlangan. [8.] Bundan tashqari Qadimgi Rim termalarida moy surtish, massaj qildirish, hattoki, tabiblar yordamida davo amaliyotlari ham olib borilganligini inobatga olsak, bu bugungi spa markazlarining aynan prototipi hisoblanadi.

**Xulosa.** Umumiy xulosa shuki, qadimgi Rim hammomlari faqatgina toza bo'lish joyi emas, balki Rim jamiyatining markazi bo'lib, odamlar dam olishgan, muloqot qilishgan, sport bilan shug'ullanishgan va hatto ijtimoiy-siyosiy masalalarni ham muhokama qilishgan. Gipokaus tizimi va akveduklarning qurilishi o'z-o'zidan muhandislikning eng ajoyib yutuqlaridan bo'lgan. Bundan tashqari bugungi kundagi spa, basseynlar xuddi o'sha davrdagi "tozalanish" + "dam olish" madaniy jihatdan ijtimoiylashuv g'oyasiga asoslangan. Yaqin Sharq va O'rta Osiyodagi hammom madaniyati ham Rim va Vizantiya an'alaridan ozuqa olgan desak mubolag'a bo'lmaydi. Qadimgi Rim hammomlari shunchaki tarixiy yodgorlik emas, ular hozirgi knimizgacha yashab kelayotgan va biz foydalanayotgan texnologiyalarning ildizi hisoblanadi.

### Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Гаррет Г. Фаган, «Происхождение римских общественных бань: современные подходы и будущие направления», *Американский журнал археологии* 105, № 3 (2001): 403, <https://www.jstor.org/stable/pdf/507363.pdf>.
2. Фаган, «Бытие», 414; «Ванны и купание в Древнем Риме», Программа для одаренных студентов Вашингтонского университета в Риме, [https://depts.washington.edu/hrome/Authors/kjw2/BathsBathinginAncientRome/pub\\_zbar\\_ticle\\_view\\_printable.html](https://depts.washington.edu/hrome/Authors/kjw2/BathsBathinginAncientRome/pub_zbar_ticle_view_printable.html).
3. Фаган, «Бытие», 414; «Ванны и купание в Древнем Риме», Программа для одаренных студентов Вашингтонского университета в Риме, [https://depts.washington.edu/hrome/Authors/kjw2/BathsBathinginAncientRome/pub\\_zbar\\_ticle\\_view\\_printable.html](https://depts.washington.edu/hrome/Authors/kjw2/BathsBathinginAncientRome/pub_zbar_ticle_view_printable.html).
4. Алисса Мари Уитмор. Университет Айовы Доктор философии (PhD), Университет Айовы. Осень 2013 года. DOI: 10.17077/etd.tr4qgl2i
5. B.B.MUSAYEV, A.YU.CHASTOEDOVA, J.K.KOMILOV, A.R.MUSAYEVA, F.J.KARIMOV SPORT INSHOOTLARI TARIXI O'QUV QO'LLANMA. [https://tiu-edu.uz/media/books/2024/05/30/c190e7e8-621b-46e9-ab1e-ce9c3b9ea46b.pdf?utm\\_source=chatgpt.com](https://tiu-edu.uz/media/books/2024/05/30/c190e7e8-621b-46e9-ab1e-ce9c3b9ea46b.pdf?utm_source=chatgpt.com)
6. James W. Ring, "Windows, Baths, and Solar Energy in the Roman Empire," *American Journal of Archaeology* 100, no. 4 (October 1996): 717-724. DOI: 10.2307/506675. [https://www.ostia-antica.org/fulltext/ring/ring-1996.pdf?utm\\_source=chatgpt.com](https://www.ostia-antica.org/fulltext/ring/ring-1996.pdf?utm_source=chatgpt.com)
7. <https://kidadl.com/facts/history-geography-social-studies/the-roman-baths-ks2-everything-you-need-to-know>
8. <https://www.thearchaeologist.org/blog/roman-bathing-culture-socializing-and-hygiene-in-the-ancient-world>